

Matuszewski, Adam / Górski, Krzysztof

Zebrania naukowe Zakładu Historii Nauk Społecznych IHNOiT

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 32/2, 501-503

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZEBRANIA NAUKOWE ZAKŁADU HISTORII NAUK SPOŁECZNYCH IHNOiT

1.

Dnia 15 października 1986 r. odbyło się posiedzenie pod przewodnictwem prof. dr Ireny Stasiewicz-Jasiukowej, na którym mgr Jarosław Kurkowski wygłosił referat pt. *Do jakiego odbiorcy adresowane było XVIII-wieczne „czasopismo uczone” „Acta Litteraria”?*¹

Po wygłoszeniu referatu rozwinęła się dyskusja, w której uczestniczyli: profesorowie — Zdzisław Libera, Ewa Rzadzkońska, i Irena Stasiewicz-Jasiukowa; docenci — Irena Łossowska i Jerzy Rózewicz; doktorzy — Joanna Jarzecka, Elżbieta Słodkowska i Franciszek Bronowski oraz mgr Paweł Komorowski.

Prof. Z. Libera poruszył stale aktualny i dyskusyjny problem: czy można mówić o polskim Oświeceniu już w okresie saskim oraz czy „Acta Litteraria” były czasopismem „sarmatyzmu oświeceniowego”. W dziedzinie literatury bowiem, zdaniem Profesora, przed wstąpieniem na tron Stanisława Augusta Poniatowskiego nie było jeszcze w Polsce autentycznej myśli oświeceniowej. Ponadto prof. Liberę interesowały następujące zagadnienia: czy są dowody czytelnictwa czasopisma „Acta Litteraria” tj. czy ktoś informuje, że je czytał czy ówczesna szlachta znała na tyle dobrze łacinę, aby mogła ten periodyk czytać?; czy szkoła wojewódzka dawała już taką znajomość łaciny?; w jakim stopniu „Acta Litteraria” były przeznaczone dla odbiorcy krajowego, a w jakim dla zagranicznego?; jaki był nakład pisma? dlaczego Wawrzyniec Mitzler de Kolof po wydaniu czasopisma w języku niemieckim, a mianowicie „Warschauer Bibliothek”, zaczął wydawać pismo po łacinie?

Referent odpowiadając na wzajemne pytania stwierdził, że „Acta Litteraria” były rozprowadzane wyłącznie na zasadzie prenumeraty oraz, że w intencji wydawcy pismo było adresowane nie tylko do odbiorcy zagranicznego, lecz także do polskiej szlachty. Podał on, że „Acta Litteraria” znał Jan Maksymilian Ossoliński. Do wydawania natomiast po czasopiśmie w języku niemieckim czasopisma w języku łacińskim skłonił Mitzlera, zdaniem referenta, wyraźne życzenie mecenasa i fundatora „Acta Litteraria” Józefa Aleksandra Jabłonowskiego, który nie chciał finansować czasopisma wydawanego w języku sobie nie znanym, tj. niemieckim.

Wszyscy dyskutanci zgodnie stwierdzili, że w nauce polskiej okres Oświecenia zaczął się już w okresie saskim, czego dowodem jest między innymi rozwój ośrodków naukowych w Gdańsku, Toruniu i Warszawie. Wskazywali przy tym na niezbyt gruntowną znajomość łaciny wśród szerokich kręgów ówczesnej szlachty, w czym widzieli m.in. powód krótkiego ukazywania się „Acta Litteraria”.

Doc. Irena Łossowska zwróciła uwagę, że większość ówczesnych czasopism (za wyjątkiem „Monitora”) wychodziła bardzo krótko. Zaznaczyła również, że szlachta XVIII-wieczna niechętnie przyjmowała krytykę, której nie szczędziły jej „czasopisma uczone”.

Nawiązując do wypowiedzi doc. Łossowskiej prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa zwróciła uwagę, że „Monitor” utrzymywał się dłużej jedynie dlatego, że było to czasopismo moralne i wydawane nieco później, podczas gdy do odbioru „czasopism uczonych” szlachta omawianego okresu jeszcze nie dorosła.

Doc. Jerzego Rózewiczu zainteresował natomiast problem, czy Mitzler, podając w „Acta Litteraria” wykaz profesorów ówczesnych wyższych uczelni korzystał z akt Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego.

¹ Nie przedstawiamy w niniejszym sprawozdaniu też referatu, gdyż jego poszerzona wersja była drukowana w nr 1/1987 „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”. s. 000

Referent-odpowiadając na to pytanie stwierdził, że Mitzler usiłował znaleźć osobę zainteresowaną przejrzeniu wspomnianego wyżej zasobu dokumentów lecz — niestety — bezskutecznie.

Dr Joanna Jarzęcka zauważyła, że w Lipsku, do którego były wysyłane „Acta Litteraria” uważano, że znaczna część Polaków zna łacinę tak dobrze jak język rodzimy, na co, jej zdaniem, prawdopodobnie liczył też Mitzler, wydając omawiane czasopismo.

Mgr Paweł Komorowski natomiast — zaznaczając, że mecenas czasopisma, Józef Aleksander Jabłonowski, interesował się reformą monetarną — postawił pytanie, czy sprawa ta była poruszana na łamach „Acta Litteraria”. Referent odpowiedział, że w „Acta Litteraria” nie ma wzmianki o reformie monetarnej.

Dr Franciszek Bronowski — przypominając, że w omawianym czasopiśmie wiele miejsca zajmowały problemy ustrojowo-prawne — podkreślił słuszną tezę referenta, że wydawca w różny sposób „przemycił” idee reformy ustrojowej oraz że opowiadał się za silną władzą królewską. Dr Bronowski zwrócił uwagę, że mgr Kurkowski wy dobył słuszną rolę edukacji historycznej prowadzonej na łamach tego czasopisma.

Z kolei dr Elżbieta Słodkowska podkreśliła, że „Acta Litteraria” należały do pierwszych czasopism, podających dla zagranicy informacje bibliograficzne o wydawnictwach polskich. Zwróciła również uwagę na niskie nakłady czasopism ukazujących się w Polsce do początku XIX w.; to ostatnie stwierdzenie wywołało dyskusję.

Wszyscy uczestnicy w dyskusji podkreślili zgodnie celowość podjęcia tematu, albowiem, jak stwierdzili, dotychczas nie pokazywano w zadowalającym stopniu roli tzw. czasopism uczonych ośrodka warszawskiego w ówczesnym życiu umysłowym Rzeczypospolitej.

Adam Matuszewski
(Warszawa)

2.

W dniu 9 grudnia 1986 r. odbyło się posiedzenie naukowe Zakładu Historii Nauk Społecznych JHNO i PAN, któremu przewodniczyła prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa.

Część pierwszą zebrania wypełnił referat doc. dr Małgorzaty Frankowskiej-Terleckiej pt. *Zagadnienie sprawiedliwości w przekazach encyklopedycznych XIII w. — prezentacja koncepcji. pracy*. Na wstępie referentka zwróciła uwagę na możliwość dwu podejść metodologicznych przy podejmowaniu omawianego tematu. W podejściu pierwszym punktem wyjścia byłaby pewna koncepcja sprawiedliwości, a dopiero w ślad za tym następowałyby gromadzenie odpowiedniego materiału egzemplifikacyjnego na podstawie źródeł średniowiecznych. W podejściu drugim punktem wyjścia byłyby same teksty trzynastowieczne. Tę właśnie metodę pragnie zastosować w planowanej pracy autorka.

Głównym założeniem koncepcji jest poszukiwanie modelu „człowieka sprawiedliwego” — przede wszystkim w kontekście stosunków międzyludzkich — modelu, jaki daje się odnaleźć w trzynastowiecznych dziełach encyklopedycznych, a więc utworach skierowanych do szerszego kręgu odbiorców. Planowana bowiem praca pomija w zasadzie rozważania dotyczące sprawiedliwości w dziełach specjalistycznych, czy to prawniczych, czy to teologicznych, filozoficznych etc.

W dalszej części referatu — po przedstawieniu wybranych jako materiał źródłowy pięciu encyklopedii średniowiecznych — prelegentka zaprezentowała nieco szerzej w charakterze przykładu wątki dotyczące sprawiedliwości w *Skarbcu wiedzy* Brunetta Latiniego, jednym z dzieł wybranych do badań. Komentując przedstawione cytaty autorka referatu naszkicowała sylwetkę człowieka sprawiedliwego w ujęciu tego włoskiego uczonego.

Drugą część posiedzenia stanowiła dyskusja, w której aktywny udział wzięli: prof.

I. Stasiewicz-Jasiukowa; docenci: J. Rosicka, K. Targosz i M. Boczar oraz doktorzy: L. Gruszczyński i A. Werpachowska.

Główna kwestia polemiczna — to podjęty przez prof. I. Stasiewicz-Jasiukową, a następnie rozwinięty przez doc. dr M. Boczara, problemem stosunku sprawiedliwości do państwa i prawa. Według dyskutantów zupełne pominięcie tego zagadnienia w planowaniu pracy nie byłoby właściwe. Doc. M. Boczar zwrócił uwagę na kwestię różnic i podobieństw terminów „ilustitia” i „aequitas”.

Inne zagadnienia, podjęte w dyskusji, to: problem ewentualnych różnic w ujęciu sprawiedliwości przez encyklopedie łacińskie i w językach narodowych; kwestia źródeł Latiniego; problem manipulowania interpretacją faktów historycznych przez autorów średniowiecznych; sugestia ewentualnego wykorzystania w pracy także kronik, w tym i polskich.

W odpowiedzi na główną kwestię polemiczną — postulat wprowadzenia do pracy wątku „sprawiedliwość a państwo i prawo” prelegentka stwierdziła, że ze względu na przyjętą metodę — wyjście od tekstów źródłowych — dopiero we wnioskach jej pracy znajdzie się miejsce na to zagadnienie, gdzie będzie można powiedzieć nie tylko o tym, co jest źródłach, ale i o tym, czego nie ma i dlaczego.

Krzysztof Górski
(Warszawa)

ZEBRANIE NAUKOWE ZESPOŁU BADAŃ NAD POCZĄTKAMI MYŚLI SPOŁECZNEJ

Dnia 18 listopada 1986 r. w Gmachu Biblioteki Narodowej na Placu Krasińskich odbyło się zebranie członków Zespołu Badań nad Retoryką XV w. W jego pierwszej części dr Jakub Z. Lichański jako gospodarz spotkania przedstawił szereg cennych pozycji rękopiśmiennych i inkunabułów ze zbiorów Biblioteki Narodowej.

Kolejno pokazano rękopisy: 3 pergaminowe — *Testamentum Novum* z przełomu VIII i IX w., *Psalterz Floriański*, *Horae Beatae Virginiae Mariae* — kodeks niezwykle bogato iluminowany. Następny był kodeksem papierowym ze zbiorów Biblioteki Krasińskich i zawierał utwory Mikołaja z Radomia, o których parę informacji biograficznych, a także dotyczących twórczości kompozytorskiej podała dr Elżbieta Witkowska-Zaremba, muzykolog, członkini Zespołu Badań nad Retoryką. Kolejne papierowe kodeksy to: zbiór praw weneckich z XVI w. i traktat pisany w języku arabskim Mehmeda al Alle z XVI w. oraz kodeksy zawierające teksty Izydora z Sewilli i Cycerona.

Ciekawym dokumentem jeszcze dokładnie nie przebadanym był pokazany przez dra J. Lichańskiego zapis muzyczny wykonany na desce stanowiący niegdyś deskę oprawy wcześniejszego wiekiem kodeksu.

Zaprezentowano również inkunabuły z XV w. — Wergiliusza, z pięknymi drzeworytami przedstawiającymi widok Wenecji; a także kopie listów z kancelarii Zygmunta Starego.

Drugą część spotkania poświęcono planowi pracy Zespołu — na rok 1987 i ustalono tematy referatów oraz przybliżone terminy spotkań.

Anna Nawarecka
(Warszawa)

POSIEDZENIE KRAKOWSKIEJ FILII INSTYTUTU HISTORII NAUKI, OŚWIATY I TECHNIKI PAN

Dnia 25 XI 1986 r. odbyło się naukowe zebranie krakowskiej filii Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN na którym dr Andrzej Arendarski i Mieczysław Bąk